

Biblioteca Telekiană în perioada interbelică (1918 – 1940)

Aurelia Veronica Filimon
Târgu-Mureș

Între manuscrisele rămase după Aurel Filimon, se află un dosar pe care scrie m.p. „Biblioteca Telekiană”, ce conține documente din perioada 1920 – 1939 necunoscute până acum, scăpate nevătămate vicisitudinilor războiului.

În anul 1937 Aurel Filimon este delegat de către Ministerul Cultelor și Artelor pentru a efectua controlul Bibliotecii Telekiene, conform actului constitutiv din 5 decembrie 1913. Dosarul conține documente originale legate de această numire, acte oficiale premergătoare delegației, corespondența lui Aurel Filimon către contele curator Teleki Carol, scrisori către contele Teleki Ádám, către contele Teleki Domokos, către jurisconsultul Fundațiunii, precum și către bibliotecarul profesor Gulyás Carol și răspunsurile acestora în original.

Aurel Filimon a fost onorat cu această numire fiind un bun cunoscător al cărților și manuscriselor din Biblioteca Telekiană, în anul 1921 încredințându-i-se, din partea Institutului de istorie națională din Cluj, întocmirea unei lucrări despre cărțile aflătoare la această bibliotecă, referitoare la istoria românilor. El lucrează mai mulți ani la Biblioteca Telekiană, în lunile de vară, la acest studiu. Ca urmare, apare articolul său în revista *Boabe de grâu* 1931, iunie – iulie, p. 330 – 338, articol în care comunică câteva izvoare importante privitoare la istoria Transilvaniei și a Țărilor Românești. Acest articol este în același timp și prima descriere în limba română a Bibliotecii Telekiene, fondată de cancelarul Transilvaniei, contele Samuil Teleki.

Ziarul *Curentul* din 26 martie 1937 comunică știrea că a fost numit delegat ministerial la Biblioteca Telekiană din Târgu-Mureș Aurel Filimon, directorul Bibliotecii municipale din acest oraș. Ziarul menționează că „*Punerea bibliotecii la dispoziția cercetătorilor români corespunde unei mari necesități, întrucât biblioteca are un mare număr de cărți și documente unice, indispensabile cunoașterii trecutului Ardealului*”.

De fapt, după anul 1919 Biblioteca Telekiană intră în sfera de interes a oamenilor de știință și cultură românească, astfel că între vizitatorii bibliotecii îi aflăm pe Nicolae Iorga, Coriolan Petran, Alexandru Lepădatu,

Ion Lupaș, Ion Simionescu și alții. Între vizitatorii străini de după primul război mondial îi găsim pe Friedrich von Hohenzollern, arhiducele Franz Iosif, von Hardt, mareșalul Italiei, care și-au înscris numele în Cartea de vizitatori a Bibliotecii Telekiene, dedicând cuvinte de omagiu acestui lăcaș de cultură de o valoare inestimabilă.

În anul 1935, prin adresa nr. 628 a Ministerului Instrucțiunii, Cultelor și Artelor, Aurel Filimon este rugat să trimită „o copie de pe Testamentul contelui Teleki Samuilă, o copie după autorizarea de dobândire a personalității juridice a bibliotecii din 1913 și o copie de pe actele de înscriere ca persoană juridică din 1924, conform Legii persoanelor juridice”.

După primirea acestei adrese, Aurel Filimon apelează la Avocatul Statului din localitate și îl roagă să se documenteze la Tribunalul din Tîrgu-Mureș privitor la problema pusă de Minister. Acesta îi trimite un studiu amănunțit al documentelor dosarului nr. 2624/1924, în care contele Teleki Carol a cerut, la 3 august 1924, înscrierea Bibliotecii Telekiene ca persoană juridică, referindu-se la actul de constituire și regulamentul fundației din 6 decembrie 1913. Tribunalul cere avizul Ministerului Cultelor și Artelor, aviz ce este trimis la 20 noiembrie 1924 „Ministerul ținând seama de utilitatea publică culturală a acestei fundațiuni, precum și de faptul că administrația averilor ei imobiliare și mobiliare este încredințată Ministerului Cultelor și Artelor ceea ce prezintă garanție suficientă de bună chivernisire a ei, este de părere să se acorde numitei fundațiuni personalitate juridică.” La acest aviz Tribunalul din Tîrgu-Mureș prin Hotărârea cu nr. 2624/1924 din 17 ianuarie 1925 ordonă înscrierea Fundațiunii Biblioteca Contele Samuilă Teleki în registrul persoanelor juridice conform art. 2 din lege și art. 98 din regulament.

Cabinetul Ministrului Cultelor și Artelor, cu adresa nr. 166 din 24 februarie 1937, îl anunță pe Aurel Filimon că: „prin deciziunea noastră nr. 165 din 24 februarie a.c. sunteți numit delegat onorific al Ministerului Cultelor și Artelor pe lângă Biblioteca Contelui Samuil Teleki din Tîrgu-Mureș. În această calitate veți supraveghea aplicarea strictă a dispozițiilor cuprinse în „actul constitutiv” din 5 decembrie 1913 al fundațiunii numitei bibliotecii. Vă rugăm ca după examinarea atentă a situației bibliotecii să ne trimiteți un raport amănunțit despre starea ei, stabilind, cu mijloacele pe care le veți găsi utile dacă au fost înstrăinate

cărți și manuscrise din bibliotecă, de cine, când și unde se găsesc azi lucrurile înstrăinate.”

Conform delegației, Aurel Filimon își începe activitatea la 6 martie 1937, trimițând o scrisoare către juriconsultul contelui Teleki Carol înștiințându-l: *„pentru a putea începe lucrările necesare misiunii cu care sunt încredințat, având în vedere că ele vor dura luni de zile, am onoarea a Vă aduce la cunoștință că pe acestea le voi începe luni 8 martie p.m. la orele 5 în sala de lectură de pe lângă Bibliotecă, Vă rog să binevoiți a aviza pe Dl. bibliotecar profesor Gulyás despre aceste lucrări, rugându-l că voi avea nevoie numai de catalogul pe care astăvară l-a confruntat cu cărțile din Bibliotecă, făcându-se verificarea lor”*.

Că această invitație n-a avut rezultatul scontat deducem din corespondența care a urmat, „catalogul revizorius” cerut punându-i-se la dispoziție de-abia după mai mult de o lună de zile. Motivul era lipsa din țară a contelui curator Teleki Carol, la dispoziția acestuia aflându-se catalogul menționat.

Între timp, Aurel Filimon poartă o corespondență perseverentă atât cu contele Teleki Domokos, cu contele curator Teleki Carol, cu juriconsultul bibliotecii, cât și cu bibliotecarul profesor Gulyás Carol, insistând asupra problemelor legate de misiunea încredințată de Minister, punând întrebări asupra lipsurilor (Codex, manuscrise), de cine au fost scoase din bibliotecă acestea, când și unde se găsesc în prezent aceste opere? La întrebările sale, de multe ori incomode, primește răspunsuri evazive. Contele Teleki Carol la întoarcerea în țară îi răspunde printr-o carte poștală, într-un stil arogant – ironic, în care îi aduce la cunoștință că revizorius catalogus îi va fi pus la dispoziție de către Gulyás.

La două scrisori recomandate ale lui Aurel Filimon, din 10 aprilie și 13 iulie, contele nici măcar nu crede de cuviință să-i răspundă. La 30 iulie 1937 Aurel Filimon îi transmite juriconsultului o nouă scrisoare adresată contelui Teleki Carol *„de astă dată încerc prin Ds, rugându-Vă a avea amabilitatea de a înmâna scrisoarea anexată Dlui curator, în calitate de juriconsult a-i pune în vedere răspunsul, măcar de complezanță, la cele trei întrebări cuprinse în scrisoare, autenticitatea răspunsului fiind o chestie personală a Dniei Sale, scutindu-mă a apela la proceduri cari nici decum n-ar ridica prestigiul Instituției, poate nici a Dniei Sale Dlui curator”*. Cităm din scrisoarea adresată contelui Teleki Carol: *„Două*

scrisori au rămas fără răspuns, vă rog a-mi răspunde la întrebările de mai jos, căci contrar voi socoti că n-ați primit prezenta, când voi pune aceste întrebări prin diferite ziare, invitându-Vă la răspuns. Rog răspunsul până la 8 august 1937.” Mai departe: „*Sper că de astă dată veți avea mai multă bunăvoință pentru a-mi putea aduce la îndeplinire misiunea cu care sunt încredințat, dându-mi informația cerută, având și Ds tot interesul ca operele înstrăinate să ajungă din nou la biblioteca al cărei curator sunteți.”*

Răspunsul sosește la 10 august. Conceput în limba română, probabil de jurisconsult, acest text pune accentul în special pe aportul curatorului, contele Teleki Carol, care a cheltuit din averea proprie trei milioane de lei în favoarea Fundației. Tot în acest răspuns se face și un raport mai detaliat privitor la situația bibliotecii. Informațiile cele mai realiste și mai amănunțite Aurel Filimon le primește de la bibliotecarul Gulyás Carol, în multele scrisori ale acestuia.

În sfârșit, la 10 noiembrie 1937, Aurel Filimon este în măsură să-și înainteze raportul deosebit de cuprinzător Ministerului Cultelor și Artelor. Pe lângă istoricul bibliotecii și descrierea localului ei, analizează fondurile de cărți și manuscrise, făcând un studiu amănunțit referitor la verificările și constatările de lipsuri ivite, începând cu verificarea din 1830.

Din raport cităm: „*În anul 1936 luna mai, din inițiativa proprie a curatorului contele Teleki Carol, dorind a cunoaște adevărata situație reală a bibliotecii, începe o lucrare de verificare a depozitului de cărți cu catalogul revizoriu și catalogul tipărit. Catalogul revizoriu este același care a fost utilizat cu ocazia controlului din anul 1840”.* În raport descrie mersul anevoios al lucrărilor de inventariere, deoarece se poate lucra numai vara, clădirea bibliotecii neavând nici un fel de încălzire conform dorinței fondatorului. După primirea delegației Aurel Filimon, începând din 1937, participă la verificarea cărților controlate, până la acea dată existând un număr de 96 de volume lipsă. În raport specifică faptul că nu se poate și când și în ce împrejurări au dispărut aceste cărți. „*Nu putem și nici aceea dacă în anul 1916 când s-au împachetat și transportat cărțile la Budapesta au sosit toate înapoi în anul 1918, deoarece nu s-a făcut nici o listă, ba mai mult nici nu s-au numărat măcar. [...] Un singur lucru este absolut garantat cum că în timpul de după război din bibliotecă nu s-a scos nici o carte. Mă întemeiez în această afirmație pe motivul că Carol Gulyás, bibliotecarul, este în același timp și un bibliograf, iară ca persoană de*

încredere nu lasă nimic de dorit. De 30 de ani de când este bibliotecar n-a fost bănuț niciodată cu cea mai mică incorectitudine. [...] Un fapt este absolut cert, că din bibliotecă pe cum am văzut mai sus lipsesc cărți, indiferent că acestea nu s-au adus de la Viena încă în viața fondatorului sau după moartea lui la Bibliotecă, sau pe lângă împrejurări cunoscute sau necunoscute au dispărut din bibliotecă, ele astăzi se află în posesiuni străine și formează din când în când subiectul vânzării publice sau tacite [...]. Faptul că o carte formează astăzi sau va forma în viitor subiectul vânzării indiferent că în comerțul intern sau extern, nu înseamnă că aceea operă a fost scoasă din bibliotecă și valorizată la aceea dată.”

„Astăzi mă găsesc în fața unei situații absolut imposibile de a mă declara asupra misiunii cu care sunt încredințat și a face precizări, deoarece nu există mijloace cari ar putea să indice persoane precise cărora s-ar putea atribui unele înstrăinări din inventarul bibliotecii. Forțat de împrejurările constatate și descrise mai sus, nu vreau să mă bazez pe prezumțiuni cari eventual la aparență ar fi întemeiate, însă nu pot fi absolut sigure. Doresc a evita și faptul de a pune Ministerul într-o situație bazat pe raportul meu, de a lua oarecari măsuri, când în decursul procedurii s-ar dovedi că afirmațiile mele sunt neîntemeiate, nefondate, când opinia publică ar clasifica demersurile de tendențioase, urmărind numai scopuri ascunse explicabile în diferite feluri.”

„În calitate de delegat al Ministerului și în calitate de director al bibliotecii municipale, în urma lucrărilor depuse pentru a cunoaște temeinic organizarea, istoricul acestei biblioteci, având în vedere și actul de fondare din 5 decembrie 1913, care nu numai că trece controlul asupra Ministerului Cultelor și Artelor, dar îl roagă insistent ca să-și exercite acest drept, interesul meu științific fiindu-mi profesiunea, cât și în interesul Ministerului de ași putea îndeplini rolul de control, prin delegatul său, am onoarea de a face următoarea propunere:

1. *Întocmirea unui inventar care să cuprindă exclusiv numai operele care se află în bibliotecă aducându-se în scădere acele opere cari conform diferitelor acte nu se află în bibliotecă și asupra cărora s-a dispus deja mai de mult scăderea. Cu întocmirea noului inventar se vor rectifica și numerele de ordine eliminându-se lipsurile de continuitate constatate deja în anul 1843, în consecință se vor rectifica și numerele volumelor,*

aducându-se numărul atât al cărților cât și al inventarului în concordanță. Cu ajutorul acestui inventar se va putea face controlul în orice moment putându-se stabili orice lipsă.

2. În fiecare an se va face verificarea depozitului de cărți conform inventarului pentru eventualele lipsuri ce se vor constata, se vor lua măsurile necesare conform legilor în vigoare.

3. Pentru ușurarea cercetărilor se simte nevoia unui fișier, fără de care biblioteca este numai un depozit de cărți fără rolul și menirea pe care a dorit fondatorul s-o realizeze.

4. Curatorul contele Teleki Carol este personal responsabil pentru scoaterea din inventar a cărților cari în decursul timpurilor indiferent sub ce formă nu mai fac parte din depozitul de cărți, îngrijindu-se a se trece în noul inventar toate cărțile din bibliotecă.

5. Ministerul va verifica aceste lucrări precum și controlul anual prin delegatul său făcându-se în fiecare an un raport de către curatorul Bibliotecii.”

În încheiere Aurel Filimon scrie: „Prin acest raport sper că am lămurit destul de detaliat informațiile care mi se cer cu delegația nr. de mai sus, rugându-Vă să binevoiți a-l lua la cunoștință și în interesul bunului mers al Fundației a Vă însuși propunerile făcute, intervenind pe lângă curatorul fundației contele Teleki Carol a lua măsurile necesare pentru executarea acestor lucrări.”

Prin această comunicare am urmărit să prezint în 10 minute materialul unor evenimente deosebit de importante și variate, petrecute timp de 20 de ani, insistând doar la câteva momente ce mi s-au părut mai relevante. Prezentarea documentelor specifice in extenso urmează să se facă într-un viitor apropiat.

Documente

1935	Raportul avocatului statului
638/1935	Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor.
Contenciosul	
165/24 feb 1937	Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor,
delegație pentru Aurel Filimon	
10 noiembrie 1937	Raportul lui Aurel Filimon

6 martie 1937	Adresa lui Aurel Filimon către jurisconsultul de
pe lângă Biblioteca Teleki	
9 martie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către Teleki Ádám
la Uioara	
15 martie 1937	Scrisoarea lui Gulyás Carol către Aurel Filimon
15 martie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către contele Teleki
Domokos, Budapesta	
20 martie 1937	Răspunsul contelui Teleki Domokos
22 martie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către contele Teleki
Domokos, Budapesta	
25 martie 1937	Răspunsul contelui Teleki Domokos
23 martie 1937	Scrisoarea lui Gulyás Carol către Aurel Filimon
23 martie 1937	Raportul lui Gulyás Carol
24 martie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către contele
curator Teleki Carol	
5 aprilie 1937	Carte poștală – răspunsul curatorului către
Aurel Filimon	
10 aprilie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către Teleki Carol
13 iulie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către Teleki Carol
13 iulie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către Gulyás Carol
26 iulie 1937	Răspunsul lui Gulyás Carol
13 iulie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către jurisconsultul
Fekete Gyula	
26 iulie 1937	Răspunsul jurisconsultului
30 iulie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către jurisconsult
30 iulie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către curator
10 august 1937	Răspunsul curatorului contele Teleki Carol
5 august 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către jurisconsultul
Fekete Gyula	
5 august 1937	Răspunsul jurisconsultului
9 octombrie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către jurisconsultul
Fekete Gyula	
24 noiembrie 1937	Scrisoarea lui Aurel Filimon către bibliotecarul
Gulyás Carol	
26 noiembrie 1937	Răspunsul lui Gulyás Carol
5 foi cu lipsurile	constatate, veniturile fundației – 1935, 1936,
manuscris Aurel Filimon	

Teleki Library in the Period between Wars (1918-1940)

Abstract

The present paper tries to present the documents that refer to Aurel Filimon's activity at Teleki Library from Târgu-Mureș and can be found in the Filimon's archives.

In 1937, The Ministry of Culture and Arts, according to the constitutive document from 5th of December 1913, appoints Aurel Filimon as honorific representant at the count Samuil Teleki's Library. His mission was to examine the condition of the library and to find out if some books or manuscripts have been estranged, who has them and how can they be recovered.

The paper is based on original / official documents and on the correspondence between Aurel Filimon, on one side, and count Teleki Carol, count Teleki Ádám, count Teleki Domokos and the librarian Gyulás Carol, on the other side.

In his statement, Aurel Filimon analyses the collections of books and manuscripts, and refers to those that have disappeared starting with 1830 (one of the documents used for this paper is the list drawn up by Filimon and contains 96 titles). More than that, he realises a very important study concerning the history of Teleki Library and a description of its building. He also submits a lot of proposals concerning the better organization of the future inspection and his solutions are based on scientific bibliotheconomical principles.